

VÁRADI GÁBOR RAJZA

Vállalkozói haszon vagy kizsákmányolás?

A kizsákmányolás szót hallva az a régi képlet jut eszembe, hogy a munkás dolgozik naponta 8 órát, de csak 5 órai munkáját fizetik meg. A többi a tőkésé. Nincs más feladat, mint kivonni a tőkést a gazdaságból, és a munkás máris megkaphatja mind a 8 órájának ellenértékét. Megkaphatja részben bér, részben társadalmi juttatások formájában. De ha ez így van, akkor miből fizetik mindazt, amit azelőtt a tőkés, a tulajdonos által magának visszatartott rész fedezett. Miből lehet kapacitásokat bővíteni, technológiát fejleszteni, adót fizetni?

Egyértelmű, hogy a munkásnak ki nem fizetett érték-többlet szolgált mindennek a fedezetül. Ahol a munkaadó áru, ott ezt az árut nagyjából értékén kell megfizetni: akkora bért kell adni, amiből a munkás és családja képes magát eltartani, sőt a munkaerőt „bővítvén újratermelni”. Akkor kaphatná meg az általa létrehozott új érték egészének megfelelő bért, ha azután annyi adót fizetne, amiből el lehet tartani az oktatási, egészségügyi, közgazgatási, honvédelmi intézményeket, és amiből végre lehetnek hajtatni a szükséges bővítő beruházásokat. Még saját vállalatának is fizetne adót, hogy a vállalat fenn tudja tartani irodáit, kisegítő üzemeit, tudjon gondoskodni öltözőről, mosdóról, üzemi étkeztetésről, munkásszállásról.

Ily módon a munkát túlfizetnék, majd, ami nem az övé, azt adóval elvonnák. Erre már ma is sok példa van. Számos országban a társadalmi közös költségek fedezetét úgy teremtik meg, hogy a fogyasztási cikkek árába jelentős forgalmiadót tesznek, és a személyi jövedelmet még ezen felül közvetlenül is megadóztatják. Hazánkban is a munkabért terheli 40 százalékos társadalombiztosítási járulék, 10 százalékos béradó (a vállalat fizeti), átlagosan körülbelül 6 százalékos forgalmiadó (benne van a fogyasztási cikkek árában), és nagyjából 8–10 százalékos nyugdíjjárulék (levonják a fizetésünkből). Még azt is megérhetjük, hogy egy napon megnövelik a fizetésünket, majd személyi jövedelemadóval terhelik, és ugyanott leszünk, mint ahol voltunk. Csak évek múltával derül ki, hogy rosszul járunk: ahogy emelkednek a bérek az árszínvonal-emelkedéshez igazodva, úgy megyünk bele a magasabb adósávokba, tehát a jelenleginél is jobban nő a rés a bruttó és a nettó jövedelmünk között.

Sajnálatos dolog, hogy akkoriban, amikor nekünk a kizsákmányolást tanították, az adót mindig kifejezték. Ha pedig a tőkés az értéktöbbletből beruházott, azt mondtuk, hogy a kizsákmányolás tárgyi feltételeit bővíti. Túl szépnek és túl félrevezetőnek tartottuk a polgári közgazdák magyarázatát, amely szerint a tőkés a beruházás révén a kizsákmányolással szerzett pénz nagyobb részét visszaadja a társadalomnak; a tőkésosztály luxusfogyasztása a nemzeti jövedelemnek legfeljebb 2 százalékát teszi ki. Az állami költségvetés bevételeinek egy része is tőlük származik.

A tény tény marad: mind kifinomultabb eszközökkel tovább folyik a tőkés világban a bérből és fizetésből élők kizsákmányolása. Most már nincs gyermekmunka, napi 14 órás munkaidő, mint Marx és Engels korában Angliában. De a munkásember a gépek, a technológiák, a bérrendszerek rabja, a tőke kiszolgáltatottja, a munkanélküliség megfélemlítettje. Bérharcával sokat elért, az inflációval és az adórendszerrel sokat elvesztett. Harca eredményeként azonban élet- és munkakörülményei a legtöbb országban javultak.

A ma embere már nem azt tartja kizsákmányolásnak, hogy az általa előállított értéket neki nem fizetik ki. Hiszen könnyen kiszámítható volna, hogy egy dollárnyi bért legalább három dollárnyi új érték szükséges, így jöhet létre valamennyire jó arány a fogyasztás és a felhalmozás, a munkajövedelmek és a társadalmi juttatások között, a magánháztartás által és az államháztartás által finanszírozott szükségletek, funkciók között. Sokkal inkább azt tartja a ma embere kizsákmányolásnak, ha ő maga és családja jóléti színvonalának fenntartásához most többet kell dolgoznia, mint korábban. Azt érzi ki-

zsákmányolásnak, ha „cserearanyai” romlanak: többet kell nyújtania ugyanannyi reálkereset fejében; csökken a pénzbeni társadalmi juttatások reálértéke.

A kizsákmányolásról az jut eszébe, hogy hová lett a 3 x 8 óra elve. Ki tud ma nyolc órát pihenni? Ez csak úgy volt valaha is elképzelhető, hogy az asszony nem dolgozott, a család a gyár tövében lakott. Hazasétált (volna) a munkás, megebédelt, kezébe vette az újságot, szájába nyomta a pipát és pihent. Azt hiszem, ilyen — minden időben és minden helyen — csak egyesek álmában élt. Most meg a kizsákmányolás helyébe az önkizsákmányolás lépett. Aki tud, különmunkát vállal — nemcsak nálunk. Kell a pénz iskoláztatásra, lakberendezésre, saját lakásra, a felnövő gyermek lakására, autóra, televízióra. Kizsákmányolás „magasabb szinten”. A felfokozódott igények és a korlátozott gazdasági lehetőségek versenyfutása.

Közben utat nyitottunk itthon is a kisvállalkozásoknak, megengedünk bizonyos tőkejövödelmeket is. Bérbe lehet adni lakást, garázst, üdülőt; lehet tartani alkalmazottakat. Az állam igyekszik a „kistőkés” által kisajátított értéktöbbletet adóval elvonni, de ezt óvatosan teszi, nehogy a tőke visszahúzódjon. Elismerjük a vállalkozói hasznot nemcsak a nagyüzemeknél, hanem a kisvállalkozásokban is.

A vállalkozói nyereségről harminc évvel ezelőtt azt tanultuk, hogy ez a profit egy része, amelyet az ipari és kereskedelmi tőkésnek kapnak meg, miután a pénztőkés kifizették a kölcsönkamatot. Most meg azt mondjuk, hogy a vállalkozói tevékenység — a természet, a munka és a tőke mellett — a negyedik termelési tényező. A vállalkozói tevékenység alapelemei: a termelési eszközökkel való gazdálkodás, ezeknek a termelési tevékenységet javító kombinálása, az élőkommunikáció-létrehozó képességének fejlesztése, jelenlét a beszerzési és a felvevőpiacokon, árpolitizálás, üzletpolitizálás, piacutatás, kockázttartás, kezdeményezés. Ha mindezt a vállalkozók (vállalati felső vezetők, vállalati tanács, szövetkezet választott vezetősége, kisvállalkozások vezetői) valamennyire is jól csinálják, miután minden kifizetendőt kifizettek, munkajövedelmükön felül még marad vállalkozói jövedelmük is.

Most hazánkban nagy léptekben haladunk arra, hogy a vállalkozói nyereség legyen az igazi nyereség, amely elsősorban nem a tőkéhez, hanem a vállalkozói tevékenységhez kapcsolódik, forrása pedig az eredményes értéklétrehozás és értékreálizálás, nem pedig a bérral való spórolás. Ezen az elvi alapon engedjük be a külföldi működőtőkét, nyitunk utat vegyesvállalatok alapításának, egész üzemek importjának. Nemcsak tőkét hozunk be, hanem jó haszonnal kecsesítő vállalkozást, kezdeményezni kész vállalkozót is. Mert a tőke mit sem ér vállalkozó nélkül. Az, hogy a tőkés vállalkozó a profit egy részét kiviszi, kizsákmányolás a fogalom hagyományos értelmében. Csakhogy olyan érték egy részét viszi ki, ami közreműködése nélkül nem lenne. A haszon nagy része itthon marad. Kaptunk és kapunk hiteleket a Világbanktól, a Valutaalaptól. Ez még nem „kizsákmányolás”, de az, hogy kamatot kell fizetni, már igen — legalábbis a hagyományos értelemben. Ennek is tekintik mindazok az országok, amelyek jobb időkben hiteleket vettek fel üzleti alapon, és most kizsákmányolásról beszélnek politikai alapon. Akkor jól jött a pénz — most rosszul jön a törlesztés, a kamatfizetés.

Ez a logika tőlünk távol áll. Tudtuk, mit vállalunk, és hogy honnan, mire veszünk fel pénzt. Tudjuk, hogy a törlesztés és a kamatfizetés kötelezettségének teljesítése a tisztességes gazdasági tevékenység alapeleme, a kölcsönös előnyökét biztosító szerződés szerves része. Ha akkor nem neveztük ezt kizsákmányolásnak, amikor felvettük a pénzt, most se nevezzük annak, amikor esedékessé válik a visszafizetése. A klasszikus kizsákmányolási elmélet megszületése óta 120 év telt el. És ez nem hagyta érintetlenül sem az elméletet, sem a gyakorlatot.

PIRITYI OTTÓ

SZEMENDREY ISTVÁN

Sárkányeresztgető

Emlékszel még —
hogy röppent a sárkány,
miként tört a kék egek alá?
Mint madárt dobálta szél,
tépte, megbibálta —
míg lent a házak közt
sok purdú szájátva csodálta...
S künn a földeken,
búzaszál derekát megfeszítve
tisztelgett a Nyár.

Majd vonatra szálltál,
fapados élet-vonatra.
— Hol a Sors a jegyet csak
egyszer lyukasztja.

Ez a leggyorsabb vonat.
A boldogságon
perceken belül rohan át.
Belőle kiszállni csak
egyszer lehet —
ha kidobja megunt utasát.

Ez nem az álom-expressz!
Nem a füstös-vasszörnyeteg!
Itt a kötél, az érvágás
jelzi a vészfékeket.
Utazni rajta csak egyszer lehet!

Ez nem a zötyögő kis helyi járat.
Ez a villám sebese!
A nagy hullámvasút!
A lét megvadult lova!
A féknélküli élet hona.
Ez az önmítás protonesbes,
állomás nélküli gyorsvonata!

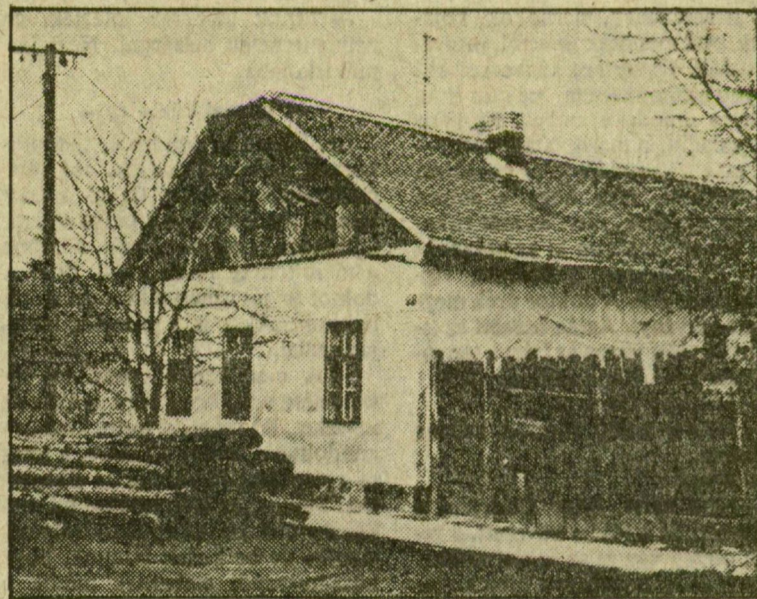
S mégis egy helyben topog.
Belesűrítve fohászok,
jajok, litániák —
fajankók uralmát nyögő
szellemóriások —
kiknek a vágya örök...
— a vonat csak azt viszi tovább.

Ez az egek pokol gyors!
Nem szellem: valóság-vonat.
Nem ismeri a részvét szép kegyelmét.
Nem ismer megállást,
állomásokat.
Ez az időtlen-rohanás álom-fütyü
rabszolga gályája...
Előtte nincs múlt, jelen, jövő

Nézz ki az ablakon,
a múlt időbe
a sebesség fátyolán át!
Vajon hová lett, aki voltál —
az a kis
sárkányeresztgető?

Szeged műemlékei

35. NYÍL UTCA 47.

„Városképi jelentőségű népi épület napsugaras oromdísszel. Épült 1883.”

A telek bal oldalán álló földszintes, háromablakos, deszka oromzatos lakóház. Oromzatának csúcsa lecsapott, a háromszög nagy részét a napsugár motívum tölti ki, sugarai álló téglalapból indulnak. Az alatta levő sávot, a zsalugátért hét nagyobb egységre osztották, melyeket vízszintesen, függőlegesen és ék-alakban deszkázták, a két szélsőt oszlopok között íves záródással.

A házat Szőke János és neje, Mészáros Viktória építtette. Szőke János régi „házbirtokát” felsorol-

ják a nagyárvízben elpusztult házak között, őt magát a károsultak listáján. Új házukra 1983. augusztus 7-én kértek építési engedélyt, melyhez „Szél János építőmester” tervrajzát mellékeltek. A rajzon a csúcsos oromzat egyszerűbb, valószínűleg csak jelzésszerű. Homlokzata azonban három féloszloppal gazdagabb a mainál, ez a tervrajz alapján visszaállítható lenne. Alaprajzán a középső szabadkéményes konyhából két, kemencés szoba nyílik. „Folyosó”-ja faloszlopos, melynek utcai egyablakos része kisebb szoba. Szőke Jánosék házára 1885 novemberében adták ki a lakhatási engedélyt.